

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Maandelijksche Vergadering

op Woensdag 5 April e. k.

tegen 6 uur,

in 't Museum, Looiersgracht.

ZUR FAUNASTIK UND BIOLOGIE UNSERER KÄFER.

VIII.

1. Neue Arten für die Landesfauna, in Süd-Limburg entdeckt.

686ter Gyrophaena laevicollis Kr. Rüschkamp, Maastr. 9, an Polyporus mehrere Exemplare. Kollektion Rüschk. u. Everts.

1586bis Corticaria obseura Bris. Rüschk. Maastr. Collect. Everts.

2. Arten der Landesfauna, die jetzt aus Süd-Limburg bekannt wurden.

106 Bembidium gilvipes St., Kempers, Meersen 3.

451bis Gyrimus Thomsoni Zaitz, Kempers, Meersen 7.

560 Atheta orphana Er., Rüschk., Valkenburg 5, bei Lasius fuliginosus.

1072bis Orochara angustata Er. Bei mildem Wetter flog am 9. Dezember ein Stück dieser seltenen, sonst bei der Schneeschmelze unter Laub beobachteten Art gegen mein Fenster. Das erste inländische Stück wurde Jan. 1920 bei Swalmen (N.L.) von Professor Weber im Maasanspülicht gefunden (s. Mitt. IV. Maandbl. Nov. 1920).

1448 Rhizophagus depressus F. Dr. C. Willemse, Heerlen 7. Im Geul- und Maastal suchte ich diese Art bislang vergebens. Da sie „gemein achter dennenschors“ sein soll, dürfte sie im Heidegebiet mehr zu finden sein.

1527 Cis nitidicollis Ab. Rüschk. Valkenburg 6 an einem Eichenast.

1572 Cartoderema elongata Curt. Rüschk. Maastr. 11 in Treibbeethumus.

1599 Laemophloeus ferrugineus St. Rüschk. Maastr. 10 unter Eschenrinde, in Bohrgängen von Hylesinus fraxinus.

1604 Silvanus mercator Fauv. Bisher mussten die Funde dieser Art als auf jedesmaligem Import beruhend angesehen werden. Schilsky II, führt die Art nur mit Fra-

gezeichen bei Deutschland. Reitter schreibt in der Fauna Germ. III. 46: „Durch Schiffe importiert, welche Erdnüsse (Samen von Arachis hypogaea) bringen. — Bei uns noch nicht sicher nachgewiesen.“ Im Febr. 1912 fand ich mercator in grosser Zahl in Valkenburg in einer Mandelkiste, wo sie ziemlichen Schaden anrichteten. Damals wurde die Art als surinamensis angesehen, bis ich jetzt hier den echten surinamensis fing und dabei den Fehler entdeckte. Dabei erinnerte ich mich, an dem Fundort in Valkenburg schon öfters wieder Silvanus gesehen zu haben und im Nov. 1921 überzeugte ich mich durch zahlreiche Exemplare, dass auch heute dort mercator noch vorkommt, sich also vermutlich seit 12 Jahren eingebürgert hat; es handelt sich um eine Bäckerei.

1615 Monotoma brevicollis Aubé, Rüschk. Maastr. 10, unter Rabarberblättern.

1833 Emblemus rufipes Bosc. (rugosus Oliv.). Diesen sehr seltenen Wasserkäfer fand ich im September auf dem Pietersberg-Plateau in einer Wagenspur voll Regenwassers.

1888 Teuchestes haemorrhoidalis L. An einem Waldrand in angetrocknetem Kuhmist zwei Stück, eines mit fast verblühenem Spitzenfleck, das andere ab. humeralis Muls (Reitt) = ab. sanguinolentus Hrbst (Everts). Die Art scheint ähnlich variabel zu sein wie Sphaeridium bipustulatum F.

1919 Melinopterus consputus Creutz. Von dieser seltenen, im Rheinland noch nicht nachgewiesenen Art fand ich Sept. drei Exemplare in Kuhmist, im Okt. kein Stück, in Anfang Nov. war sie hier fast die vorherrschende Art. Ob das nur dem überaus günstigen Nachsommer zuzuschreiben ist oder sich hier jährlich feststellen lässt?

Belegstücke für vorstehende Angaben sind in meiner Sammlung.

3. Arten, neu für die Landesfauna, nicht bekannt aus Süd-Limburg, s. Ent. Ber. 120 u. 121.

476bis Aleochara Milleri Kr. Haagsche Dierentuin 10, Everts.

522bis Calodera rufescens Kr. Heerde (Geld.) 3, Mac Gillavry.

607bis Atheta picipes Ths. Prinsenhage 8, P. v. d. Wiel.

1126bis Euplectus punctatus Muls. Loosdrecht 2, A. Reclaire.

- 1353bis *Olibrus flavieornis* St. Waassenaar 7, P. v. d. Wiel.
- 1583ter *Corticaria longicollis* Zett. Valkeveen 2, bei Form. rufa, P. v. d. Wiel.
- 2124bis *Malachius sardous* Er. Terschelling 6, M. M. Schepmann, Halophil?
- 2670quater *Bruchus pallidicornis* Boh. Importiert mit Linsen. Amsterdam, A. C. Nonnekens.
4. Verschiedenes.
- 1060 *Coryphium angusticolle* St. Im Nov. fand ich ein Stück in Bohrgängen von Hylesinus. — Reitter, Faun. Germ. II. 178 schreibt *Coryphium* im Gegensatz zu *Eudectus* glattrandigen Halsschild zu. *Eudectus* kenne ich nicht, hat vielleicht stärkere Kerbung, die bei *Coryphium* auch vorhanden, aber ziemlich fein ist, wie auch Everts und Ganglbauer melden.
- 1204 *Necrophorus germanicus* L. Ende Sept. fand ich ein sterbendes Weibchen dieses grössten unserer Totengräber. Mein erstes Stück.
- 1500 *Atomaria munda* Er. Diese schöne Art, bereits vor Jahren hier konstatiert, fing ich Nov. in einem Exemplar in Humus zurück.
- 1702 *Megatoma undata* L. Meine biol. Notizen über diesen Dermestiden in den Entom. Berichten vom Juli 1921 seien hier ergänzt. Funde im Nov. belehrten mich, dass diese Art als frische Imago in der geplatzen Puppenhaut überwintert. Funde in freier Natur und Versuche lassen mich annehmen, dass die *Megatoma*-Larve kaum anderen lebenden Insekten nachstellt. Zwei sieben Monate gezüchtete Larven verzehrten in dieser Zeit bis auf die härtesten Chitinteile: 1 *Cicindela campestris*, 1 *Nebria brevicollis*, 2 *Lacon murinus*, 2 *Oxytelus*-spee. Demnach ist es besser, diesen Käfer tot als lebendig in der Sammlung zu haben.
- 1942 *Onthophagus ovatus* L. Maastr. 9, ein bräunliches Stück dürfte wohl als unausgefärbt anzusehen sein.
1945. *Orydes nasicornis* L. Larven des „Runtor“ fanden sich im Mai unter einem Haufen Sägenmehls in durchtränkter Erdschicht. Eerw. Br. Alvarez verdanke ich 5 dieser Larven, die sich in einem Eimer, angefüllt mit solcher Erde, bis jetzt wohl fühlen.
- 2290 *Meloe autumnalis* Ol. Diese seltene Art ist innerhalb der Landesgrenzen m. W. nur aus Süd-Limburg bekannt, von Maurissen in Maastr., von Kempers in Meersen gefunden. Im Sept. fand ich im Jekertal 1 Weibchen.

Maastricht. P. F. RÜSCHKAMP, S. J.

DE KOEKOEK.

In het vorige opstel over „De vogel en zijn broedsel“ werd even gewezen op een bekend verschijnsel, n.l. het broedparasitisme van den Koekoek. Om daar niet te ver af te dwalen van ons onderwerp, hebben we aan de bekoring weerstaan om dit zijwegje op te wandelen.

Nu wil ik, naar aanleiding van een twistgeschiedenis in de ornithologische kringen van Duitschland in de jaren 1919—1920, hieromtrent het een en ander mededeelen.

De bekende ornitholoog E. Rey, gaf in 1892 een boekje uit „Altes und Neues aus den Haushalt des Kuckueks“, waarin den stand van het koekoek-probleem uit de tot dan verschenen literatuur werd aangegeven en welke hier kort volgt:

1. De eieren van den koekoek zijn wat kleur en teekening betreft zoo afwisselend als bij geen andere vogelsoort.

2. De voornaamste kenmerken zijn gelegen in den vorm, het gewicht, en de dikte der schaal.

3. De meeste koekoekseieren gelijken in kleur en teekening op de eieren van de gewone zangvogelsoorten. Andere vertoonen een gemengd type.

4. Zelden vertoont zich een aanpassing aan een bepaald legsel tenzij bij het roodstaartje en de keep.

5. De meeste koekoekwijfjes leggen gewoonlijk hare eieren slechts bij één bepaalde vogelsoort en beperken zich tot een bepaald revier.

6. Zij leggen ieder jaar een twintigtal eieren en wel om den tweeden dag één ei. Wellicht is het broedparasitisme hierdoor te verklaren.

7. Ieder koekoekwijfje legt in ieder nest slechts één ei; vindt men er twee of meer in één nest, dan hebben evenzoveel wijfjes hiertoe bijgedragen.

8. De voortplantingstijd van den koekoek richt zich naar den broedtijd der bepaalde stiefvogels, terwijl de duur en het begin verschillen.

9. Bij het leggen verwijderd de koekoek een of meer der aanwezige eieren; soms geschiedt dit reeds daags te voren.

10. Hierbij heeft de koekoek dikwijls heftige aanvallen der pleegouders te doorstaan, waardoor niet zelden het koekoeksei ten gronde gaat.

De meeste dezer resultaten werden door latere observaties bevestigd of aangevuld.

Groote verwondering, hier en daar zelfs wat meer, verwekte een artikel van Ernest Nieselt, getiteld „Aus dem Leben des Kuckucks“. De redactie van „Aus der Heimat“ meende goed te doen, in een bijgevoegde noot, clementie te vragen voor „einige Schwächen der Beweisführung“. Toch mocht men al heel weinig doorzicht hebben, om uit het gegeven bewijsmateriaal en de beschreven proefnemingen niet den dilettant te herkennen, wien het zeker niet past zulk een pedant-vlerkigen toon aan te slaan. Vandaar dat de bestrijding der vaklui dikwerf in „dur“ stond.

Nieselt begint met zijn moeilijkheden te opperen tegen het feit van het broedparasitisme van den koekoek. Vooral vraagt hij zich af, hoe een koekoek haar ei in de nestholte van een specht zou kunnen leggen? Als „Grasmücken-spezialist“ begrijpt hij niet, hoe een koekoek een grasmuschennest met een ei kan verrassen, zonder den bewoner te verjagen, voornamelijk wijzend op het grootte-verschil van beider eieren (David-Goliath); hiermede een bewijs gevend de vergelijking nooit te hebben uitgevoerd.

Vooral meent hij de doodsklok over „eine alte Sage“ te mogen luiden, naar aanleiding van een

waarneming door hem verricht en als volgt beschreven:

„Nauwelijks was ik in de struiken of ik hoorde een paartje grasmusschen vreeselijk te keer gaan. Dit gepiep, mij van jongsaf bekend, en dat slechts bij nestverstoring gehoord wordt, maakte me terstond duidelijk, wat er voorviel. Snel wierp ik me op den grond, drukte mijn muts diep over mijn voorhoofd, bijna mijn oogen bedekkend, en sloop kruipend als een hagedis naar de plek toe. Ofwel werd ik gezien of gehoord, in 't kort, plotseling vloog een koekoek uit de braamstruiken en zette zich stil op een dorren dennetak, dicht tegen den stam en klemde „ein nacktes Etwas“ met den snavel onder zijn linkervleugel. Een oogenblik keek ik hem aan, maar toen dreef me mijn weetgierigheid diechterbij, waarop de koekoek, voor ik er was, zijn kop wederom onder den linkervleugel stak en met iets in zijn bek voor mijn oogen verdween. Ik stortte me op het mij bekende grasmusschennest, waarbij de ouden nog steeds hun angstgeschrei deden hooren, vooral bij mijn nadering. Wat ik daar zag, was laag! Van de vier jongen van vier dagen lag er nog slechts één ongedeed in 't nest, één hing levend over den nestrand en twee lagen ongewond maar dood op den grond. Ik liet alles zooals het was en legde me op tien pas van het nest op den grond, bedekte me met in der haast bijeengegaarde takken en blaren, alleen mijn oogen vrij latend. Na, denk ik, tien minuten kwam de koekoek terug en ging op vijf meter afstand van het nest op een dennetak zitten, draaide zijn kop naar rechts, naar links, keek over zijn schouder naar achteren, voortdurend door grasmusschen en andere vogels schimpend omgeven. Dat duurde zoowat drie minuten. Toen stak hij weer zijn kop onder zijn linker vleugel en vloog omhoog naar het grasmusschennest. Aangezien hij me den rug toekeerde, kon ik niets van zijn doen gadeslaan. Ik besloot te blijven liggen tot de koekoek wegvloog. Dit gebeurde ook weldra, maar wederom naar denzelfden tak, waar hij eerst gezeten had. Van daar verspiede hij alle richtingen en verdween ten slotte pijlsnel uit het boshje, een weiland over. Nu eerst stond ik op en ging naar het nest. Daar vond ik alle vier jonge grasmusschen dood op den grond en een vijfden vogel van gelijke grootte en vleeschkleur als de grasmusch-jongen levend in het nest; het snaveltje en de oogballen waren grooter. Rijker aan ervaring ging ik huiswaarts! Uit deze waarnemingen besloot ik met zekerheid, dat nooit en nimmer een koekoek zijn ei in een vreemd nest legt, maar één enkel levend, één dag oud, blind jong“.

Dat het bij de begrafenis dier oude sage niet rustig is toegegaan, blijkt uit de vele ingezonden stukken van gezaghebbende ornithologen. En werkelijk eerst meent men waarlijk dat een grappenmaker in de biologische wereld een Julia-truc wil uithalen, tot men tenslotte uit den arrogant toon van het stuk bemerkt, dat het ernst is.

Kunnen we onzen Vader Vondel vergeven, dat hij, zijn kennis over vogels uit Plinius' *Historia naturalis* puttend, verkeerd overschrijft en dicht dat deze „neske vogel een anders eiers uitbroet“, toch voelen we ons niet aangetrokken om veel

papier, inkt en tijd te besteden aan de bestrijding van de eerste de slechtste waarneming en houden voorloopig nog vast aan het reeds aan Aristocles (ongev. 322 v. Chr.) bekende broedparasitisme van den koekoek.

Behalve een twijfelachtige waarneming der gebroeders Müller (*Zoöl. Garten. Jahrg. 1888, p. 193*) over het zelfbroeden van den koekoek, hebben alle waarnemingen de oude bewering bevestigd.

Een ander vraagstuk evenwel is, of dit broedparasitisme altijd heeft bestaan, m.a.w. de koekoek in prae-historische tijden zelf broedde en het verschijnsel van het broedparasitisme geen door omstandigheden en invloeden ontstane levensgewoonte is. Met welk recht men deze veronderstelling oppert? Een nauwkeuriger studie van het broedparasitisme bij mieren, bijen, wespen enz. heeft geleerd dat deze overgang zich daar werkelijk voordoet, ja zelfs in de onmiddellijke familie van onzen koekoek kan men soorten aanwijzen, die zelf broeden; anderen, die communistisch broeden; anderen wederom, die dan weer zelf broeden, dan weer hun eieren bij anderen onderschuiven.

Sommigen zien hierin een aanwijzing, dat ook onze koekoek vroeger zelf broedde, vooral, daar het tegenwoordig broedparasitisme zijn verklaring niet voldoende vindt in de schoolboekjes-redenen. Dat de groote kam op het borstbeen (*erista sterni*), de groote maag, het aantal eieren en de legduur, de voedselhoeveelheid afdoende dit feit verklaren is niet duidelijk, aangezien al deze verschijnselen evenzeer gevolgen als oorzaken van het broedparasitisme kunnen zijn.

Zouden in deze richting geen proeven en waarnemingen kunnen gedaan worden? Zou iemand met een flinke voliëre een paartje koekoeken in hun doen en laten niet kunnen bespieden en betrappen op atavistische verschijnselen? Is het kockoekwijfje nog gevoelig voor het schreeuwen van een jongen koekoek? Men wil immers opgemerkt hebben, dat het wijfje haar jong nog bezoekt.

Voor men in de onzekere hypothesen een vast geraamte voor een theorie zal hebben gevonden, zal nog menige observatie vaste punten moeten aanwijzen, zooals bijv. omtrent de volgende vraagstukken, die prof dr. O. Buchner stelt:

1. Hoe legt de koekoek zijn ei in het vreemde nest?
2. Verwijdert de koekoek daartoe eerst één of meer eieren uit het nest en hoe? Waar blijven ze?
3. Worden de nest-jongen door den jongen koekoek met opzet verwijderd of speelt het kockoekwijfje hierbij nog een rol? Zoo ja, op welke wijze?
4. Waar blijven de overboord-geworpen jongen? Ruimen ratten enz. deze op?
5. Hoe worden 3 en 4 beantwoord voor hollenbroeders?
6. Gesteld, dat een koekoek per jaar 20 eieren legt, hoeveel komen er dan gemiddeld uit en worden er groot?

Men zou het aantal vragen nog kunnen vermeederen, alleen kunnen we hier nog wijzen op de aankomst van den koekoek. Zooals men weet heeft voor Nederland dr. Ekama (en tegen-

woordig D. Tollenaar) de aankomst-data van den koekoek en andere vogels genoteerd: Brouwer en Verwey vermoeden, dat de koekoek 's nachts trekt. Dikwerf ook treft het eerste zingen van den nachtegaal samen met den eersten roep van den koekoek.

De koekoek werd het eerst gehoord in:

- 1912, 11 April te Leerdam;
- 1913, 24 Maart te Gameren;
- 1914, 10 April te Anna-Jacoba-polder;
- 1915, 28 Maart te Loehem;
- 1916, 18 April te Deil;
- 1917, 18 April te Krabbendijke;
- 1918, 15 April te Krabbendijke.

Wat den zang van den koekoek betreft, kan men nog veel opmerken. Dan denk ik nog steeds aan een heerlijken aelternamiddag in een moerasland. Drie koekoek-mannetjes joegen achter vijf koekoek-wijfjes. Nooit zag ik er zooveel bijeen. In hun schijnbaar wankele vlucht vlogen ze roofvogelachtig over de riettoppen, heftig liun „koekoek” roepend, dat telkens verlengd tot een drie-, ja vier-lettergripigen en scherpklinkenden roep: Daartusschen klonk telkens het zacht gegiechel der wijfjes. Ook bleek toen wederom, hoe de interval van het „koekoek” meestal een groote of kleine terz is, soms een seconde of kwart. Dat ze bij het roepen de vleugels laten hangen, is zeker niet altijd het geval.

Moge dit alles den lezer eens naar buiten lokken bij het vernemen van het „koekoek” om Beethovens-„Pastorale” in oer-uitvoering te hooren.

F. L. R.

VRIJ ZELDZAME VLINDERS.

Callimorpha Hera. Volgens D. Ter Haar „Onze Vlinders”, werd dit beestje alléén gevangen op den St. Pietersberg en wel door Maurissen. Volgens 't Tijdschrift v. Entomologie, deel 25, zou 't 't Tijdschrift voor Entomologie, deel 25, zou 't ook buitgemaakt zijn door van den Brandt in de buurt van Venlo. Later bleek deze opgave eene vergissing. Mogen we D. Ter Haar gelooven, dan is Callim. Hera op den St. Pietersberg niet zeldzaam.

Eigenaardig dat er in de verscheidende vlinder-verzamelingen 'n Hera van den St. Pietersberg 'n „rara avis” mag heeten. 't Dier is er wel degelijk zeldzaam. Met genoegen kunnen we vermelden dat in 't afgelopen jaar 1921 één exemplaar aldaar werd gevangen door den heere Jos. de Wever, Maastricht.

Arctia villica L. D. Ter Haar zegt: „gevangen bij Nijmegen (in 1778, zie Sepp, maar de laatste jaren nooit meer waargenomen en met het verdwijnen van de op entomologisch gebied zoo vruchtbare vestingwerken waarschijnlijk uitgestorven), verder bij Venlo (van den Brandt, nog al zelden) en Zuidelijk Limburg, Breda (Heylaerts, Woensdrecht (Snellen), Middelburg (de Man).

Volgens 't verslag der Entomologische vergadering, gehouden in 1908 te Utrecht, werd **Arctia villica** toen gevangen in Epen, L.

Ik zelf ving dezen vlinder te Eijsden op 11 Juni 1912. In Juni 1921 kreeg ik een erg gehavend exemplaar voor 't Natuurh. Museum, 't welk gevangen was op den Meersenerweg bij Maastricht.

Colias hyale, L. „Is over 't heele land verspreid, voornamelijk op zandgrond. Komt echter zeer onregelmatig voor en schijnt sommige jaren bijna uitgestorven, om dan weer in eens in grooten getale te verschijnen”. Aldus D. Ter Haar.

In 1921 vlogen deze dieren met honderden o.a. in 't Bosscherveld en op 't plateau van Caberg.

Zandgrond??... Mag o.i. als verblijfplaats wel geschrapt worden, temeer omdat ik, jaren geleden, **Colias hyale** in massa's zag in de buurt van Sittard, waar geen zandgrond te bekenen viel.

JOS. CREMERS.

MAMMOUTH.

Vermelden wij in 't vorige Maandblad de vondst van een Mammouthkies in eene lössen grintgroeve onder Caberg, thans kunnen we andermaal Mammouthresten uit deze zelfde groeve memoreeren.

En wel: een kies plus een stuk scheenbeen.

De kies zat in 't grint, 't scheenbeen in de löss, enkele c.M. boven 't grint.

Dat deze vondsten van diluvialen oorsprong zijn, lijdt niet den minsten twijfel.

Ook kwamen uit de grintlaag enkele beenstukken te voorschijn, waarschijnlijk afkomstig van Equus eaballus, 't wilde paard.

JOS. CREMERS.

LIMBURGSCH HYMENOPTERA.

Ondergeteekende zoekt in kennis te komen met personen, die voor hem in Limburg Hymenoptera willen verzamelen. Inlichtingen na aanmelding worden gaarne verstrekt, zoomede vangmateriaal. Verzamelen en versch opzenden is de bedoeling; praepareeren doet ondergeteekende zelf. Alle onkosten voor zijne rekening. Publicatie der uitkomsten in het Maandblad.

Dr. OUDEMANS, Putten (G.).

COPIE MAANDBLAD.

Copie voor 't Maandblad wordt ingewaacht vóór den 15den van elke maand. Men gelieve te bedenken, dat iedere mededeeling op natuurhistorisch gebied steeds welkom is.

Adres: Jos. Cremers, Maastricht, Hertogsingel 10.

NIEUWE LEDEN.

Pater C. van der Lught, S. J., Berehmanscollege, Oudenbosch; Chr. Willems, p. a. Café Suisse, Vrijthof; Dr. Indemans, Maastricht.